

Voer voor verkiezingen II(4)

De PvdA moet over zijn eigen schaduw springen

MARIJKE LINTHORST

Fundamentele discussies over ons onderwijsstelsel worden vaak in de kiem gesmoord met de opmerking dat 'we nu geen structuurdiscussie moeten voeren'. Er mag wel hier en daar wat bijgesteld worden, maar voor wat betreft de grote lijnen lijken politici het er over eens dat het onderwijs (en dan met name het voortgezet onderwijs) behoefte heeft aan rust. Op het eerste gezicht is dat een voor de hand liggende en zelfs sympathieke stellingname. Het voortgezet onderwijs is de afgelopen jaren vergast op een groot aantal vernieuwingen die op zijn minst niet allemaal een succes waren. Vanuit die ervaring is het logisch om niet wéér van alles over het onderwijs uit te willen storten. Binnen geen enkele grote politieke partij is er veel enthousiasme voor een structuurdiscussie. Maar binnen de PvdA ligt dit nog gevoeliger. De meeste onderwijshervormingen werden immers ingevoerd onder de bezielende leiding van sociaal-democratische bewindslieden. Daar neem je niet zomaar afstand van. Na lezing van *Dreigen drammen draaien* van Leo Prick vraag ik me af of we er komen met rust aan het front.

In *Dreigen drammen draaien* beschrijft Prick twintig jaar onderwijsvernieuwing. Basisvorming, middenschool, het nieuwe leren, schaalvergroting, het VMBO, de Tweede Fase, het komt allemaal aan bod. Prick stelt dat de opeenvol-

gende bewindslieden vooral bezig zijn geweest met hun eigen stokpaardjes en de ervaringen en wensen van scholen en ouders stelselmatig hebben genegeerd. Het parlement heeft daar in zijn ogen te weinig weerwerk tegen geleverd.

Het boek kan gemakkelijk gelezen worden als een tirade tegen politici, zowel de opeenvolgende bewindslieden op onderwijs als ook de kamerleden. Maar daarmee doe je het boek tekort. Onder de tirade gaat een haarscherpe analyse schuil waar we, zeker met het oog op de toekomst, ons voordeel mee zouden kunnen en moeten doen. Dé eye-opener was voor mij het feit dat zich een enorme terugloop in het leerlingaantal heeft voorgedaan *waar beleidsmatig niet op geanticipeerd en niet op gereageerd is*. Het ging om forse aantallen. Tussen 1982 en 1992 daalde het aantal leerlingen in de leeftijd van 12 tot 16 jaar met ruim 30 procent: van 604.000 tot 436.000. Het is onbegrijpelijk dat het ministerie van Onderwijs daar geen beleid voor heeft ontwikkeld. Want zo'n terugloop heeft enorme gevolgen, onder meer voor de werkgelegenheid in het onderwijs. En je kunt het zien aankomen. Een dalend aantal geboorten leidt twaalf jaar later onherroepelijk tot een dalend aantal middelbare scholieren. Op zijn minst had men wakker moeten worden toen het aantal basisschoolleerlingen terugliep. In plaats daarvan liet men het aan de scholen zelf over hoe op deze demografische ontwikkeling te reageren.

Je hoeft geen bedrijfseconoom te zijn om

Over de auteur Marijke Linthorst is Eerste-Kamerlid voor de PvdA

s&d 9 | 2006

te kunnen voorspellen dat bij een krimpend aanbod van leerlingen de concurrentie tussen scholen zal toenemen. Ze zullen allemaal proberen een groter marktaandeel te verkrijgen om de schoolorganisatie in stand te kunnen houden. En daarbij zullen de hoogste opleidingsniveaus in het voordeel zijn. Prick beschrijft dat ook. In toenemende mate kregen vwo- en havo leerlingen binnen voor wie de opleiding eigenlijk te hoog gegrepen was, maar die met veel pijn, moeite en zittenblijven soms uiteindelijk toch hun diploma behaalden. Dat was weinig effectief en leidde onder meer tot klachten van de vervolgoledingen over het dalende niveau van de binnenkomende studenten. Pas toen kwamen er voorstellen om dit probleem te tackelen. Er is wat mij betreft in deze periode dan ook eerder sprake van het *ontbreken van beleid* dan van een teveel aan beleid. De beleidsvoorstellen die uiteindelijk werden getroffen kwamen niet voort uit een analyse van de problemen (een concurrentieslag om de in aantal afnemende leerlingen) en een visie op een goede oplossing van dit probleem, maar waren gericht op het bestrijden van de onwenselijke gevolgen van het 'laissez faire'-beleid. Dat gold bijvoorbeeld voor de verzwaaring van het vakkenpakket in havo en vwo en voor de maatregelen om de verblijfsduur in het voortgezet onderwijs te beperken.

In feite heeft de bemoeienis van 'Den Haag' met het onderwijs nog steeds hetzelfde karakter: er is geen visie op waar ons onderwijs in zou moeten voorzien. De politiek stuurt slechts bij als zich onwenselijk geachte effecten voordoen, wat leidt tot ad hoc maatregelen die soms verstandig zijn, maar geen onderlinge samenhang vertonen.

MAATWERK LEVEREN

Nu is het achteraf altijd gemakkelijk om te constateren wat er anders had gemoeten. Maar veel relevanter is natuurlijk de vraag welke signalen we nu waarnemen en wat dat zou moeten betekenen voor ons onderwijsbeleid. Nederland heeft zich verbonden aan de Lissabon-doelstel-

lingen, die van de EU de meest competitieve economie van de wereld moeten maken. Onderdeel hiervan is dat alle jongeren een startkwalificatie behalen, dat wil zeggen een opleiding voltooien op minimaal havo of mbo 2-niveau. Het niveau van de startkwalificatie wordt beschouwd als het minimum om zich staande te kunnen houden op de arbeidsmarkt. De huidige signalen wijzen echter een heel andere richting op: in de grote

De politiek stuurt slechts bij als zich onwenselijke effecten voordoen, wat leidt tot ad hoc maatregelen

steden doet 1 op de 5 leerlingen niet mee aan de cito-eindtoets voor het basisonderwijs omdat hun leerachterstand daar te groot voor is, het aantal leerlingen met gedragsproblemen in het voortgezet onderwijs neemt toe en een aanzienlijk deel van de jongeren verlaat het onderwijs zonder startkwalificatie. Op onderdelen wordt wel nagedacht over beleidsmaatregelen. Zo wil de minister strengere criteria voor de ondersteuning van leerlingen met gedragsproblemen en worden jongeren tot 23 jaar verplicht om, als zij geen werk hebben, zich te scholen. Maar deze maatregelen zijn ofwel gericht op beheersing van de uitgaven, ofwel op het plakken van pleisters. Ze zeggen niets over de oorzaken van de ontstane problemen. En als wij serieus werk willen maken van de Lissabon-doelstellingen, als we economisch mee willen blijven doen en onze jongeren in staat willen stellen om zich te ontwikkelen en te participeren in de samenleving en op de arbeidsmarkt, dan is zo'n analyse dringend noodzakelijk. We kunnen de leerlingen met gedragsproblemen wel wegdefinieren, maar daar is het probleem niet mee verdwenen. We kunnen jongeren die de school voortijdig verlaten wel monitoren, maar we kunnen pas voorkómen dat ze voortijdig afhaken als we weten waarom ze dat doen.

De vraag is dus: wat zijn de belangrijkste sociaal-economische kenmerken van onze samenleving, wat is de uitdaging waar we voor staan en wat voor onderwijs hebben we nodig om die uitdaging aan te kunnen?

Een aantal 'harde' gegevens.

> Uit verschillende rapporten blijkt dat het aantal jongeren de komende decennia min of meer gelijk zal blijven, terwijl het aantal ouderen sterk

Het beroepsonderwijs wordt niet verbeterd door leerlingen met gedrags- en sociaal-emotionele problemen naar het VMBO te verwijzen

groeit. De betaalbaarheid van deze vergrijzing staat volop in de belangstelling. Daarbij wordt onder meer gewezen op de noodzaak om de arbeidsparticipatie te verhogen. Welke gevolgen dat heeft (of moet hebben) voor het onderwijs blijft volstrekt onderbelicht.

> De arbeidsmarktpositie van jongeren met een VMBO-diploma, een MBO 1- en soms zelfs een MBO 2-diploma blijkt ernstig verslechterd. Tegelijkertijd moet geconstateerd worden dat een aanzienlijk deel van de jongeren er niet in slaagt een MBO 2-diploma te behalen.

> In de grote steden heeft een aanmerkelijk deel van de leerlingen een taal- en/of leerachterstand. Veel van deze leerlingen zijn afkomstig uit etnische minderheidsgroepen. Zowel om maatschappelijke als om economische redenen zullen deze groepen moeten kunnen doorstromen naar functies in het hogere en middenkader.

> De maximale verblijfsduur in het (4-jarige) VMBO is vijf jaar. Wie dan geen diploma heeft moet doorstromen naar een ROC. Van de VMBO-leerlingen in Amsterdam verlaat 48 procent het ROC zonder diploma.

Het lijkt mij dat 'rust aan het front', zoals sommige partijen bepleiten, er niet toe zal leiden dat

de Lissabon-doelstellingen gehaald zullen worden. Als we uit ieder kind willen halen wat er in zit, moeten we maatwerk leveren. Dat betekent dat we erkennen dat VSO-LOM leerlingen soms een andere aanpak nodig hebben dan de 'reguliere' VBO-leerlingen; dat leerlingen die vooral 'met hun handen' leren daar ook toe in staat worden gesteld; en dat leerlingen met een taal- of leerachterstand niet meteen voor een opleiding worden afgeschreven, maar de tijd krijgen om hun achterstand in te halen. Concreet betekent dit dat we een aantal maatregelen serieus zullen moeten overwegen.

Versterken van het beroepsonderwijs

Het is ongetwijfeld waar dat het oude LBO in veel gevallen niet meer toereikend was om blijvend toegerust te zijn voor een snel veranderende samenleving (en een snel veranderende arbeidsmarkt). Het is ook zeker van belang dat VBO-leerlingen zoveel mogelijk gestimuleerd worden om door te stromen naar het middelbaar beroepsonderwijs. Er is niets mis met ambitie voor het beroepsonderwijs. Maar de basis van die ambitie moet dan wel in het beroepsonderwijs zelf liggen. Beroepsonderwijs is een eigen onderwijssoort, naast het algemeen vormend onderwijs. Verbetering van het beroepsonderwijs vraagt om nadenken hoe goed beroepsonderwijs er uit moet zien en hoe je leerlingen die vooral 'met hun handen leren' kunt stimuleren om het beste uit zichzelf te halen. Het beroepsonderwijs wordt niet verbeterd door ook leerlingen met gedrags- en sociaal-emotionele problemen naar het VMBO te verwijzen (nota bene onder het motto dat de verworvenheden van het speciaal onderwijs meer ten goede moeten komen aan het reguliere onderwijs!). Het beroepsonderwijs wordt óók niet verbeterd door er MAVO-leerlingen aan toe te voegen in de hoop dat die het niveau wel zullen opkrieken. Beroepsonderwijs was nu juist bedoeld voor kinderen die weinig op hebben met algemeen vormend onderwijs. Verbetering van deze onderwijssoort moet dan ook geba-

seerd zijn op de mogelijkheden en behoeften van die leerlingen. Dat is ten ene male niet gebeurd.

Erkennen van de grenzen van Weer Samen Naar School

Niet alle leerlingen die extra aandacht nodig hebben gedijen in een reguliere klas; sommige 'gewone' vbo-leerlingen lijden onder leerlingen met gedragsproblemen.

Waardering voor wat leerlingen kunnen

De doelstelling dat alle leerlingen met een startkwalificatie het onderwijs verlaten is, hoe sympathiek ook, niet realistisch. We kunnen wel *willen* dat iedereen een startkwalificatie haalt, maar de praktijk is een andere. Niet iedereen is in staat om het vereiste niveau te halen. Sommige leerlingen behalen geen enkel diploma, voor een aanzienlijke groep is het vmbvo de facto eindonderwijs. Dat hoeft niet erg te zijn. Ook op vmbvo en mbo 1-niveau zijn er nuttige functies die vervuld moeten worden. Bovendien ontwikkelen veel jongeren zich verder in de praktijk. Een startkwalificatie hoeft niet per definitie met een theoretische opleiding verworven te worden. Het betekent ook dat we het weer mogelijk moeten maken op verschillende niveaus examen te doen. Want waarom zou een kind dat sommige vakken op kader- en andere vakken op basisniveau beheerst alle vakken op basisniveau moeten afsluiten?

Verruiming van de termijn waarbinnen leerlingen zich mogen ontwikkelen

Van sommige leerlingen is al op jonge leeftijd duidelijk wat hun vaardigheden en talenten zijn. En als het helemaal mee zit spoorst dat met de ambities van het kind. Maar er zijn ook kinderen bij wie dat niet zo duidelijk is; er zijn kinderen die aanvankelijk geen zin hebben om naar school te gaan; en er zijn kinderen die verkeerd verwezen worden. Voor al die kinderen is het essentieel dat op een eenmaal gekozen route teruggekomen

kan worden. Dat betekent dat jongeren (en volwassenen) de draad van het leren ook op een later moment weer moeten kunnen oppakken; dat we het 'stapelen' van diploma's moeten stimuleren, dat we de verblijfsduur in het vmbvo verlengen en dat we zorgen voor een goede aansluiting van de mavo op de havo.

ONBEVANGEN KIJKEN

De kwestie van de aansluiting is ook één van de kernpunten in het boek van Prick. Hij stelt dat de samenvoeging van de mavo met het beroepsonderwijs heeft geleid tot een vroegtijdige selectie binnen twee hoofdstromen, waar nauwelijks een overstap tussen mogelijk is. Als dat nooit de bedoeling is geweest, is het geen schande op deze beleidslijn terug te komen, zelfs als dat gezien wordt als een stelselwijziging. Het is overigens pikant dat het risico van een vroegtijdige tweede-

De toon van Prick is misschien wat bozig, maar dat mag er niet toe leiden dat we ook zijn boodschap niet meer willen horen

ling bij de vorming van het vmbvo ook wel onderkend werd. Prick haalt Van der Vlies van de scp aan die zich in 1998 tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer afvraagt of het wetsvoorstel er niet toe leidt dat 'de brug tussen vbo en de rest van het algemeen vormend onderwijs verdwijnt'. Deze kritiek werd van PvdA-zijde gepareerd met de vraag of van der Vlies soms pleitte voor een structuurdiscussie.

Het ontstaan van nieuwe achterstandsgroepen en het feit dat de globalisering nieuwe eisen stelt aan de economie en de samenleving kunnen het onderwijs niet onberoerd laten. Dat betreft niet alleen de inhoud en inrichting, maar ook de organisatie van het onderwijs. Als onder-

Voer voor verkiezingen II Marijke Linthorst *De PvdA moet over zijn eigen schaduw springen*

wijs een belangrijke maatschappelijke functie heeft kan het onderwijs niet uitsluitend aan bedrijfseconomische wetten worden overgeleverd. Prick's boek laat overduidelijk zien welke desastreuze gevolgen dit kan hebben. De toon van Prick is misschien wat bozig, maar dat mag er niet toe leiden dat we ook zijn boodschap niet

meer willen horen. We zouden als PvdA in staat moeten zijn om over onze eigen schaduw heen te stappen en onbevangen moeten kijken of ons onderwijs in zijn huidige vorm in staat is om de uitdaging waar we voor staan aan te kunnen. Er staat te veel op het spel om dat niet te doen.